

– 2011. – № 1 – 2 (119 – 120). – С. 89.

12. **Моніторинг** релігійної свободи в Україні: особливий погляд на майнові питання : звіт з проекту за 2005 рік. – Режим доступу : www.old.risu.org.ua/freedom/analytics/report/05/ (16.03.2014).

13. **Церква** і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин (Аналітична доповідь УЦЕПД) // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10. – С. 29 – 40.

14. **Церковно-релігійна** ситуація і державно-конфесійні відносини в Україні: підсумки десятиліття, тенденції і проблеми : аналіт. доп. Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2011. – № 1 – 2 (119 – 120). – С. 2 – 78.

List of references

1. **Aristova A.** Mizhkonfesiini vidnosyny u formakh yikh vyjavu / A. Aristova // *Ukrainske relihiieznavstvo*. – 2009. – Spetsvyv. 2. – S. 199 – 213.

2. **Hlava UHKТs** za te, shchob vsi try Pravoslavni Tserkvy obiednaly, odnak ne vpevnenyi, shcho tsym povynna zaimatysia derzhava. – Rezhym dostupu : old.risu.org.ua/ukr/news/article;14703/ (08.03.2014).

3. **Dopovid** Parlamentskoi Asamblei Rady Yevropy shchodo vykonannya Ukrainoiu oboviazkiv ta zoboviazan, u tomu chysli Rezoliutsiia PARІe № 1466 ta Rekomendatsiia PARІe № 1722 vid 5 zhovt. 2005 r. – Rezhym dostupu : www.minjust.gov.ua/6782 (09.03.2014).

4. **Yelenskyi V.** Protystoiannia v ukrainskomu pravoslavii yak konflikt identychnosti / V. Yelenskyi // *Liudyna i svit*. – 2000. – № 6. – S. 2 – 10.

5. **Zvit** pro zabezpechenist tserkov i relihiinykh orhanizatsii Ukrainy kultovymy budivliamy ta prymishchenniamy, prystosovanymy pid molytovni. – Rezhym dostpu : risu.org.ua/php/uploads/files/articles/ArticleFiles_51768_Forma2_2013.pdf.

6. **Zvit** pro merezhu tserkov i relihiinykh orhanizatsii v Ukraini stanom na 01.01.2013 r. / Derzhavnui departament u spravakh natsinalnosti ta relihii). – Rezhym dostupu : risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2013/51768/ (16.03.2014).

7. **Klymov V.** Mizhkonfesiini vidnosyny: stan i formy / V. Klymov // *Ukrainske relihiieznavstvo*. – 2008. – № 46. – S. 48 – 67.

8. **Klymov V. V.** Tolerantnist i mizhkonfesiini vidnosyny v Ukraini / V. V. Klymov // *Ukrainske relihiieznavstvo*. – 2010. – № 53. – S. 11 – 19.

9. **Kyrydon A. M.** Derzhava – Tserkva – Suspilstvo: inversna transformatsiia v Ukraini : monohrafiia / A. M. Kyrydon. – Rivne : RIS KSU, 2011. – 216 s.

10. **Kolodnyi A. M.** Nynishnii stan Pravoslavia Ukrainy yak vyjav yoho istorii / A. M. Kolodnyi // *Relihiina svoboda*. – K., 2003. – S. 80 – 84.

11. **Memorandum** khrystyianskykh konfesiі Ukrainy pro nespryniattia sylovykh dii u mizhkonfesiinykh vzaiemynakh // *Natsionalna bezpeka i oborona*. – 2011. – № 1 – 2 (119 – 120). – S. 89.

12. **Monitorynh** relihiinoi svobody v Ukraini: osoblyvyi pohliad na mainovi pytannia : zvit po proektu za 2005 rik. – Rezhym dostupu : www.old.risu.org.ua/freedom/analytics/report/05/ (16.03.2014).

13. **Tserkva** i suspilstvo v Ukraini: problemy vzaiemovidnosyn (Analitychna dopovid UTsEPD) // *Natsionalna bezpeka i oborona*. – 2000. – № 10. – S. 29 – 40.

14. **Tserkovno-relihiina** situatsiia i derzhavno-konfesiini vidnosyny v Ukraini: pidsumky desiatylittia, tendentsii i problemy : analit. dop. Tsentru Razumkova // *Natsionalna bezpeka i oborona*. – 2011. – № 1 – 2 (119 – 120). – S. 2 – 78.

Надійшла до редколегії 25.07.14

УДК 502.45

Юрій ПАВЛУН

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ СИСТЕМОЇ ЦІЛІСНОСТІ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Розглядаються актуальні питання збереження системно-функціональної цілісності природного середовища України, пошуку нових напрямів збереження та відтворення біологічного різноманіття.

Ключові слова: національна екосистема, біологічне різноманіття, системна цілісність, природна модель, екостабільність.

Юрий Павлун. Формирование национальной экосистемы: государственно-управленческие решения воспроизведения системной целостности природной среды Украины

Рассматриваются актуальные вопросы сохранения системно-функциональной целостности природной среды Украины, поиска новых направлений сохранения и воспроизведения биологического разнообразия.

Ключевые слова: национальная экосистема, биологическое разнообразие, системная целостность, природная модель, екостабільність.

Yuriy Pavlun. Formation of the national eco-net: state-administrative decisions of recreation of the system integrity of the nature environment of Ukraine

Actual issues of preservation of the system functional integrity of the nature environment of Ukraine, research of new ways of preservation and recreation of biological variety are considered.

Key words: national ecosystem, biological variety, system integrity, natural model, ecostability.

Незважаючи на всі досягнення науково-технічного прогресу за останній час, сучасне суспільство залишається невід'ємним компонентом природного середовища, яке, будучи, на жаль, значно трансформованим, постійно втрачає можливості до відновлення та саморозвитку. Нехтування законами природи, недбале ставлення до її складових, ландшафтного та біологічного різноманіття зрештою призводить до деградації самого людства.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження світових глобальних проблем у сфері управління та реалізації масштабних економічних, політичних, соціальних, технологічних завдань як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Особливо це стосується завдань екологічної збалансованості розвитку цивілізації на тлі загострення глобальних кліматичних проблем та зменшення біологічного різноманіття в природних мегасистемах планети.

Увесь перелік світових глобальних екологічних проблем свідчить про прагматичну заангажованість урядів розвинених держав на досягнення показників нарощування економічних показників розвитку. Природні втрати на всіх континентах обчислюються вже не тільки тоннами корисних копалин, що видобуваються з надр, але й значними відходами виробництва (у цілому життєдіяльності людини), що нищать природне середовище. Екологічна політика держав світу в основному стосується окремих природних компонентів, локально обмежена і ніколи не розглядає довкілля як єдину цілісну систему, що потребує інтегрованого і багаторівневого захисту.

Наслідком такої діяльності людини став процес розірвання (порушення) внутрішніх системних зв'язків у природному середовищі континентів. Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців стосуються рекомендацій, що можуть вирішити лише частину проблем і на обмежений час. Тобто можна говорити про певні методологічні помилки, що полягають у неправильних підходах до відтворення біосфери Землі як до цілісної природної системи. Дослідження цих проблем можливе тільки в разі їх розгляду в цілому, ураховуючи всю сукупність складних внутрішніх і зовнішніх зв'язків, із застосуванням знань різних наук, що вимагає використання методу системного аналізу. Саме такий підхід дозволяє підходити до відтворення біосфери Землі, спираючись на її визначальні критерії існування в цілісності елементів, структури, різноманітті взаємозв'язків та функціональних особливостей. Філософський ракурс аналізу дозволяє спочатку розкрити глобальну природну систему через усю сукупність складових елементів «живої речовини», а потім узагальнити їх на основі єдиної субстанціональної єдності біологічного різноманіття.

Об'єктом дослідження в даній статті є біосфера Землі, її континентальна екологічна підсистема з позиції системного аналізу. Предмет дослідження – складні процеси порушення структурно-функціональної єдності природної системи Європи.

Мета дослідження полягає в екстраполяції методології системного аналізу на глобальну екосистему в умовах сучасних трансформаційних перетворень та в обґрунтуванні необхідності нових підходів держав світу до її збереження в ноосферній діяльності та поліпшення природного середовища в Україні.

Відповідно до мети автор ставить такі завдання:

- проаналізувати методологічні підходи, де застосовуються основні базові категорії та принципи теорії систем;
- з'ясувати механізми дії основних екологічних законів у системних зв'язках глобальної природної екосистеми та наслідки її функціональних змін;
- дати характеристику сучасному стану континентальної екомережі з позиції процесів її фрагментації, як порушенню системної цілісності;
- визначити пан'європейську політику зі створення континентальної екомережі шляхом відновлення збалансованості та структурної цілісності біосфери;
- сформулювати перспективи подальших досліджень у напрямі вдосконалення системного підходу до деградаційних процесів у природних екосистемах.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці науковців-фахівців з теорії систем, а саме: Е. Т. Володарського, І. М. Дудника, А. В. Катренка, В. К. Кузьменко, В. І. Лямця, В. Н. Попова, О. А. Романчука, К. О. Сороки, Ю. П. Сурміна, Ф. П. Тарасенка, А. Д. Шамровського, А. В. Шевченка та ін. Пошук нових засад діяльності людини в природі, зміна парадигми природокористування ґрунтовно розглядаються в дослідженнях таких вітчизняних авторів, як М. А. Голубець, С. І. Дорогунцов, Г. М. Білявський, Ю. А. Цибульський, М. Х. Шершун, Ю. Р. Шеляга-Сосонко та ін.

В основу наукового обґрунтування нових підходів до відновлення природних екосистем континенту покладено Концепцію формування та розвитку європейської екологічної мережі, конвенції щодо збереження та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття, прийнятих світовим співтовариством за останні 30 років.

У філософському сенсі поняття «система» підкреслює внутрішню впорядкованість елементів, цілісність об'єкта в його структурній композиції, наявність у ньому певних закономірностей взаємодії елементів між собою та всієї системи із зовнішнім

середовищем. Стосовно природи системний підхід виявляє багаторівневу структуру живих організмів і взаємозв'язків, постійні процеси матеріально-енергетичного обміну та взаємодії з різними факторами навколишнього природного середовища.

У біосфері процеси об'єднання ряду елементів у єдине ціле утворюють систему, якій властиві не тільки зовнішня цілісність, відокремленість від навколишнього середовища, але й внутрішня природна єдність. Отже, властивості системи є не лише сумою її складових, а значно більше: біосфера, як глобальна природна система, має такі властивості, яких немає в жодній з її мікро-, мезо-, мегаекосистемній частині, узятих окремо. Виникнення якісно нових властивостей у разі агрегування елементів, тобто створення властивостей емерджентності – об'єктивний прояв такого загального закону діалектики, як закон переходу кількості в якість.

Таким чином, аналіз природних екосистем дозволяє виділити певні методологічні засади, що обґрунтовуються такими базовими категоріями, як «розмаїття», «структура», «цілісність», «єдність», «стійкість», «мінливість» тощо. У своїх взаємозв'язках вони утворюють категоріальні ланцюги, які дають змогу осмислити самоорганізацію та розвиток живого світу, водночас постаючи проявом більш загальних форм існування природи [6].

Важливою властивістю таких природних екосистем є певний порядок їх функціонування, що визначається як свого роду принцип самоорганізації системи як такої. Одним із найголовніших у структурі природних ланцюгів є принцип цілісності біосфери, який відображає єдність природних систем, що функціонують за певними законами. Цей принцип знаходить своє відображення в законі фізико-хімічної єдності живої речовини, сформульованому В. І. Вернадським, і узагальнює єдину субстанціональну основу біосфери в такий спосіб, що жива речовина Землі має єдину фізико-хімічну природу. Порушення такої цілісності спричиняє порушення рівноваги, трансформацію, деградацію екосистеми, а з часом – загрозу знищення живого (у тому числі й людини). Водночас така цілісність не є незмінною, статичною, оскільки співвідношення «живий організм – середовище» є динамічним і передбачає певні зміни з одночасним збереженням цілісності. Цей процес реконструкції системи зберігає її завдяки здатності до самоорганізації, яка є другою частиною дихотомії методологічного принципу системності. Як тільки порушуються закони самоорганізації, виникає екологічна криза.

Саме тут можна виокремити такі діалектико-категоріальні співвідношення фундаментальних засад теорії систем, як «ціле – частина», «елемент – структура», «функція – функціональність», «система – зовнішнє середовище».

Уся історія формування життя планети є історією формування цілісної, структурованої, саморегульованої біотичної системи, що виконує важливі планетарні функції. За сутністю, це історія нескінченного розвитку різних форм і функцій життя, як єдиного, цілісного, унікального планетарного явища. Взаємодія автотрофних хемосинтезуючих мікроорганізмів з абіотичним середовищем і між собою є проявом життя, продуктом і невід'ємною частиною якого є і людина, яка самостійно поза цим існувати не може. У загальних рисах поверхню Землі можна розглядати як дуже складну систему умов і ресурсів, що визначають безліч різних взаємопов'язаних численними зв'язками середовищ існування тих або інших видів, угруповань і екосистем [2].

Усі форми живого на різних рівнях організації (генетичному, популяційно-видовому, ценотичному, екосистемному), що є біологічним різноманіттям, за екологічним законом кореляції функціонально підпорядковані один одному, і зникнення однієї частини системи неминуче призводить до вимикання пов'язаних з нею інших частин екосистеми та до її функціональних змін.

З єдності форм і неперервності функцій випливає необхідність збереження цієї єдності в глобальній екосистемі Землі. Проте розвиток цивілізації, оскільки він відбувався за її рахунок, завжди об'єктивно був спрямований на порушення цієї цілісності.

Протягом останніх двох століть цивілізація не тільки відібрала у природної системи величезні території для створення урбаністичних, промислових, агротехнічних та рекреаційних інфраструктур, але й зайняла величезні її площі відходами життєдіяльності (промисловими, побутовими). У фізичних обсягах втрати стосуються всіх частин біосфери (атмосфери, гідросфери та літосфери) і виявляються в різних природно-кліматичних зонах суходолу, морських та океанічних акваторій, деформуючи як структури природних систем, так і їх функціональні зв'язки.

Особливо це виявляється на сучасній стадії техногенної революції, коли темпи антропогенних змін рослинного покриву, екосистем і ландшафтів перевищують темпи еволюції природи (тобто її асиміляційних, адаптивних можливостей), а ряд негативних змін (парниковий ефект, спустелювання, озонові дірки, кислотні дощі тощо) набули глобального значення. З'ясовується, що саме порушення цілісності і єдності насамперед автотрофного фотосинтезуючого компонента біосфери під дією різних форм діяльності людини є найбільшою загрозою, що не просто перевищує значення збіднення генофонду, а безпосередньо наближає світ до глобальної екологічної катастрофи [1].

Згідно з ще одним основним екологічним законом – законом

внутрішньої динамічної рівноваги – у природних системах речовина, енергія, інформація та динамічні якості окремих природних підсистем перебувають у тісному взаємозв'язку. Тому зміна одного з елементів системи (а звідси і його місця в структурі, у процесах взаємодії з іншими) неминуче призводить до функціонально-структурних трансформацій, а отже, до певних змін загальних якостей системи: речовинно-енергетичних, інформаційних та динамічних.

На сьогодні глобальна екосистема потерпає від порушення внутрішньої рівноваги в усіх її компонентах: наборі елементів, взаємодії між ними, структурній організації, функціональних проявах та взаємодії з навколишнім середовищем. Ці зміни особливо помітно виявляються у фрагментації рослинного покриву на материковій частині суходолу, яка відбувається внаслідок його виснажливого використання, почасти знищення, а то й загибелі від зміни умов існування та дії безлічі негативних факторів.

Так, перш за все, спостерігається зменшення чисельності популяцій, а отже, помітне зниження генетичної мінливості і тим самим стійкості та еволюційної здатності біосистем. У випадку значного зменшення чисельності популяцій вони втрачають адаптивний пік, і такі популяції, як правило, гинуть. Поряд зі скороченням генетичного різноманіття відбуваються такі функціональні порушення у внутрішніх функціях природних систем:

- скорочення коеволюційного поля;
- зменшення продуктивності біоресурсів;
- порушення малого кругообігу речовин;
- розрив харчових ланцюгів, конкурентних та протокооперативних відносин тощо.

Зменшення первинних ресурсів, у свою чергу, викликає зменшення чисельності видів-споживачів, що виражається в перетворенні живого ланцюга глобальної екосистеми на сукупність окремих її фрагментів. Особливу небезпеку така фрагментація несе генетичним ресурсам біосфери, що визначають генетичне різноманіття особин, популяцій і видів тварин, рослин, грибів та мікроорганізмів, оскільки їх збереження є вирішальним фактором у виживанні людства. Банком генетичних ресурсів є природні екосистеми, які на величезних територіях тією чи іншою мірою видозмінені або ж зруйновані в межах колишніх системних ланцюгів. Чутливої шкоди така фрагментація завдає міграції та розселенню живих організмів, ізолюючи чисельно невеликі популяції одна від одної, тим самим зменшуючи їх гетерозиготність, а отже, можливості самовідновлення.

Будь-яка локалізація популяцій як мігруючих тварин, що

звичайно для розмноження і відпочинку повертаються на старі місця, так і аборигенних, небезпечна ще й тим, що звужує кормову базу і тим самим ставить їх у значно більшу залежність від різних несприятливих природних змін. Це ж стосується і рослин, зменшення площі яких у локальних фрагментах зумовлює збільшення їх залежності від кліматичних та інших факторів. У цьому випадку їм значно важче підтримувати свій гомеостаз із причини просторової розірваності живих ланцюгів мегаекосистем.

За однакового ступеня зовнішнього тиску глобальних і регіональних негативних факторів більш фрагментований рослинний покрив зазнає більшої руйнівної дії, ніж менш фрагментований, уже внаслідок збільшення площі негативного оточення, яка зростає пропорційно фрагментованості.

Результати досліджень у цьому напрямі свідчать, що будь-яка еволюційно сформована рослинна макросистема повинна мати три адаптивних, збалансованих між собою типи фітосистем, що виконують різну роль, а саме:

- стабілізуюче ядро;
- кризова периферія, яка за деструктивних змін різко збільшує адаптивну здатність, що чутливо реагує на зміни і захищає стабілізуюче ядро;
- консервативна периферія з великим резервним запасом енергії, але невеликою адаптивною здатністю.

Консервативна периферія забезпечує системі необхідний динамізм у разі розвитку в сприятливих умовах і взаємно доповнює кризову периферію за функціями. Гармонійно поєднуючись, ці три типи адаптивних систем разом утворюють дуже сталу і в той самий час динамічну композицію з достатнім потенціалом для розвитку екосистеми. Звідси випливає, що повне або часткове знищення під час фрагментації будь-якої з цих підсистем знижує стабільність усєї макросистеми через зменшення адаптивної здатності популяцій і їх природне збільшення [4].

Фрагментація найбільш відчутної шкоди завдає насамперед надіндивідуальним різновидовим типам організації живого, і саме тому є особливо небезпечною. Це випливає з різних причин. По-перше, усі такі біотичні системи формуються не на підставі обміну генетичного матеріалу, а успадковуються на підставі асоційованості, тобто біологічної, функціональної та екологічної пов'язаності особин і популяцій. Ці жорсткі й однозначні функціональні системи створюють особливі структури біосфери і забезпечують її функціонування. Кожна з таких систем відрізняється від іншої значно більше, ніж популяції одного виду, навіть якщо вони належать до одного типу. Різноманітність їх не піддається

підрахунку і значно перевищує різноманіття видів і навіть популяцій. Їх індивідуальна особливість вища, ніж особин однієї популяції, і тому втрата їх є більш чутливою. Саме їх елементарні ніші і є основою всіх функцій, притаманних біосфері. По-друге, усі зміни в таких системах, урешті-решт, стають обов'язково екологічними не тільки тому, що втрачається якась частка генофонду, а ще й тому, що втрачається функціонуюча надорганізмova система. По-третє, з одного й того ж генофонду певної території можуть формуватися різні типи організації природи відповідно до принципів стохастичності й емерджентності таких систем. По-четверте, ступінь диференціації території є вектором дії не лише складу організмів, але й часу – особини не можуть існувати й еволюціонувати поза цими системами.

Такі еволюційні зміни в природних екосистемах свідчать про порушення їх головної властивості, а саме цілісності і стійкості, що забезпечують самоорганізацію системи та її розвиток у межах внутрішніх системних зв'язків.

Останніми століттями людство, занепокоєне втратами живої природи, штучно ізолювало окремі цінні території для їх цілеспрямованого збереження в межах заповідної охорони. На кінець ХХ ст. тільки в західній Європі загальна площа таких об'єктів природного заповідного фонду становила в середньому до 15 % усієї території (країни східної частини континенту, у тому числі Україна, мають втричі менші показники). Однак навіть за 25-ти відсоткового рівня збереження локальних природних екосистем ми маємо лише окремі фрагменти колись природного оточення людини, в якому порушені головні принципи існування системи: саморегуляція, асиміляція негативного втручання, розвиток і вдосконалення. Припинення цього процесу є порушенням ще одного з основних екологічних законів – закону генетичної різноманітності, відповідно до якого все живе, генетично різне, має тенденцію до збільшення біологічної різноманітності.

Екологічна наука, спираючись на ці основоположні закони та принципи теорії систем, стала переглядати стару політику ставлення держави до навколишнього середовища як вибіркового захисту окремих природних фрагментованих комплексів. Розширення меж цивілізації і поглинання природних ресурсів диктують необхідність змін акцентів стосовно збереження довкілля, а саме перехід від охорони генофонду на охорону типів організації організмів і загалом екологічного фонду. Це стає все більш очевидним, оскільки втрачається певна кількість розглядуваних систем території, що мають два рівні загроз для всіх систем біосфери.

На першому рівні – фрагментації живого покриву, що

наближається до половини або навіть перебільшує цю величину, вагомими стають екологічні зміни. Погіршується гідрорежим території, клімат стає більш континентальним, збільшується швидкість вітру, розвивається ерозія ґрунтів і материнської породи, погіршуються умови існування всіх видів, втрачається і набуває мозаїчного характеру екологічна рівновага.

На другому, близькому до критичного, рівні негативні процеси починають переважати і призводять вже до зміни газового складу атмосфери, опустелювання тощо. На цьому рівні підтримання екологічної рівноваги вимагає величезних коштів. Цей рівень близький до 75 – 80 % фрагментації систем, що умовно визначається через відсоток природної рослинності, яка залишилась, тобто це 20 – 25 % (для пустель цей відсоток значно більший). Якщо цей рівень стає характерним для значної території, то з'являється загроза, що природні території при подальшій деградації не виконуватимуть для людини основні функції, а саме: екологічну, генетичну, еволюційну, економічну, ресурсну, наукову, освітню, виховну, естетичну, оздоровчу тощо. Тим самим людство втрачає перспективу сталого розвитку, а нації – самого існування. У загальних рисах різноманіття біосистем безпосередньо чи опосередковано визначає стан усіх основних ланок матеріальної і соціальної сфер буття людини, тобто здоров'я людини, її існування загалом, оскільки різноманіття людських спільнот є наслідком еволюційного процесу відображення різноманіття природних умов територій їх існування [3].

Таким чином, збіднюючи генетичне різноманіття та форми організації організмів різних видів, перешкоджаючи розселенню і міграції видів, зменшуючи продуктивність екосистем і погіршуючи умови існування, у тому числі і людини, фрагментація веде і до погіршення екологічних умов, а звідси – до ускладнення виробничих, економічних і соціальних процесів. У загальних рисах це зменшення організованості, упорядкованості, функціонування і здатності до самовідновлення біологічних систем. За сутністю це зворотний хід еволюції – збільшення ентропії і повернення до первинного хаосу.

Існуючі світові стратегії охорони живої природи і міжнародні конвенції до кінця ХХ ст. були спрямовані на індивідуальну та територіальну охорону, що стосувалося перш за все окремих біотичних видів і не забезпечувало відтворення цілісності та єдності локальних екосистем. Початок новим підходам до охорони довкілля поклала Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.), де вперше було сказано про необхідність збереження всіх форм організації живих істот в екосистемах і ландшафтах [3].

Однак конвенція про біорізноманіття, роблячи крок в напрямі

охорони генофонду і умов існування, усе ж не мала універсального характеру щодо забезпечення охорони всіх колективних форм організації організмів. На той час усі існуючі природно-заповідні мережі мали локалізований характер на старому континенті.

На конференції міністрів довілля країн Європи у м. Софії в 1995 р. завдання конвенції втілювалися у Всеєвропейську стратегію збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, що була затверджена програмою її створення у 2005 р. В основу цих наукових проєктів було покладено завдання формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту. Створення такої континентальної екологічної мережі логічно випливає з ідеології холізму – цілісності природи, взаємопов'язаності і нерозривності її складових систем всіх рівнів.

Правовою підставою об'єднання фрагментованих природних територій континенту в єдиній Європейській екомережі стали директиви Європейського Союзу щодо збереження диких птахів та збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори. У них визначаються території спеціальної охорони та території (місця), важливі для Європейського Союзу. Фактично ці директиви стали основою розробки концепції, а згодом і Закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000 – 2015 роки» [5].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що створення такої екологічної мережі в її завершеному вигляді в межах європейського континенту буде являти собою штучно відновлену комплексну природну систему, основними функціями якої стануть ряд завдань:

- збереження біорізноманіття;
- стабілізація екологічної рівноваги;
- підвищення продуктивності ландшафтів;
- поліпшення стану довкілля;
- забезпечення збалансованого сталого розвитку держави.

Екологічна мережа як складна, різного рівня просторова система буде сформована з природних біотичних елементів (особин, популяцій, видів, біоценозів), абіотичних елементів (екотопів), екосистем, змінених та деградованих ландшафтів. Ці елементи екосистем, пов'язані між собою функціонально і територіально, будуть створювати системну структуру, у межах якої відбуватимуться процеси природного збереження та відновлення фрагментованих природних територій.

Така інтегруюча природна мережа може стати новою системою, в якій поєднані в єдине ціле всі фрагменти мегасистеми (у даному випадку континентальної, європейської природної мережі) для

забезпечення генетичної, екологічної і функціональної нерозривної єдності біосистеми як взаємообумовленої цілісності. У своїй єдності європейська екологічна мережа має вирішити головні проблеми збалансованих відносин між суспільством і довкіллям на основі існуючих і потенційних природних і штучних територій.

Стосовно прогнозу подальших наукових досліджень, то існують значні перспективи в плані визначення більш детальних завдань щодо необхідних перетворень на рівні конкретних просторових екосистем та їх поєднання в суцільні природні території, штучно відновлені людиною. Формування та розвиток національної екологічної мережі передбачає в цьому напрямі також визначення необхідних функціональних змін у складній системі природних зв'язків у цілісній мегасистемі континентальної мережі в її нерозривній системній єдності елементів, зв'язків та відносин з навколишнім середовищем.

Список використаних джерел

1. **Данилишин Б. М.** Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки / Б. М. Данилишин, В. В. Ковтун, А. В. Степаненко – К. : Лекс Дім, 2004. – 552 с.
2. **Голубець М. А.** Сучасна екологія і загальнонаукові засоби пізнання / М. А. Голубець, Е. П. Семенюк // Вісн. АН УРСР. – 1982. – № 1. – С 81 – 90.
3. **Конвенція** про охорону біологічного різноманіття (ратифікована Верховною Радою України 29 листопада 1994 р.). – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_030.
4. **Мовчан Я. І.** Екомережа як інноваційний інструмент впровадження елементів екологічно збалансованого розвитку / Я. І. Мовчан // Екол. вісн. – 2007. – № 5(45). – С. 10 – 12.
5. **Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000 – 2015 роки** : Закон України від 12 верес. 2000 р. №1989-111. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
6. **Сурмін Ю. П.** Теорія систем і системний аналіз : навч. посіб. / Ю. П. Сурмін. – К. : МЛУП, 2003. – 368 с.

List of references

1. **Danylyshyn B. M.** Naukovi osnovy prohnozuvannia pryrodno-tekhnogennoi (ekolohichnoi) bezpeky / B. M. Danylyshyn, V. V. Kovtun, A. V. Stepanenko – K. : Leks Dim, 2004. – 552 s.
2. **Holubets M. A.** Suchasna ekolohiia i zahalnonaukovi zasoby piznannia / M. A. Holubets, E. P. Semeniuk // Visn. AN URSSR. – 1982. – № 1. – S 81 – 90.
3. **Konventsiiia** pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia (ratyfikovana Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 29 lystopada 1994 r.). – Rezhym dostupu : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_030.
4. **Movchan Ya. I.** Ekomerezha yak innovatsiinyi instrument vprovadzhenia elementiv ekolohichno zbalansovanoho rozvytku /

Ya. I. Movchan // Ekol. visn. – 2007. – № 5(45). – S. 10 – 12.

5. **Pro zahalnoderzhavnu** prohramu formuvannia natsionalnoi ekolohichnoi merezhi na 2000 – 2015 roky Zakon Ukrainy : vid 12 veres. 2000 r. № 1989-111. – Rezhym dostupu : zakon.rada.gov.ua.

6. **Surmin Yu. P.** Teoriia system i systemnyi analiz : navch. posib. / Yu. P. Surmin. – K. : MLUP, 2003. – 368 s.

Надійшла до редколегії 22.05.14

УДК 35.072.2

Наталія КОЖУШКО

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Інститут проблем державного управління та місцевого самоврядування

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаються питання формування та розвитку теоретико-методологічних засад дослідження державної молодіжної політики в державному управлінні; акцентується увага на необхідності визначення державної молодіжної політики як самостійного об'єкта наукового дослідження.

Ключові слова: державна молодіжна політика, державне управління, методологія, молодіжна політика, підхід, теорія.

***Наталія Кожушко.* Государственная молодежная политика как объект научного исследования**

Рассматриваются вопросы формирования и развития теоретико-методологических основ исследования государственной молодежной политики в государственном управлении; акцентируется внимание на необходимости определения государственной молодежной политики как самостоятельного объекта научного исследования.

Ключевые слова: государственная молодежная политика, государственное управление, методология, молодежная политика, подход, теория.

***Nataliia Kozhushko.* Public youth policy as an object of scientific study**

The questions of the theoretical and methodological foundations of the public youth policy study formation and development in public administration are considered; focuses on the need to define the public youth policy as an independent object of scientific study.

Key words: public youth policy, public administration, methodology, youth policy, approach, theory.

Роль та місце молоді в розвитку сучасної держави є одним із основоположних факторів, який слід розглядати як потужний рушій суспільних змін, що має належно відображатися в державній молодіжній політиці сучасної України, оскільки саме молодь є найбільш мобільною суспільною силою процесів державотворення та стабільного розвитку держави. Проте цей фактор може мати й негативний потенціал, набуваючи дестабілізуючого з погляду розвитку держави змісту, адже, у тому числі й унаслідок своєї мобільності, а також сутності, підпадає під значний вплив різноманітних течій суспільного розвитку, вбираючи в себе та відображаючи як позитивні, так і негативні процеси. Розуміючи це, більшість дослідників звертає увагу на молодіжну політику як самостійне явище, що відображає певні тенденції розвитку суспільства та молоді як його невід'ємної складової. Специфіка ж державної молодіжної політики, як правило, залишається в цьому випадку поза увагою. Як виняток, можна розглядати спроби зарубіжних та вітчизняних науковців досліджувати окремі аспекти реалізації державної молодіжної політики, що, як об'єкт наукового дослідження, залишається головним чином у межах питань інституціоналізації державної влади, розвитку системи інституційної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, які презентують інтереси молоді в суспільно-політичній сфері.

У сучасному науковому середовищі питанням молодіжної політики та проблемам її реалізації на державному рівні увагу приділяють такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як С. Бородін, Ю. Волков, М. Головатий, В. Головенько, І. Ільїнський, А. Ковальова, В. Криворученко, В. Луков, В. Павловський, М. Перепелиця, В. Родіонов, Є. Слуцький, Ю. Тарабукін. Наявні дослідження свідчать про складний процес формування теоретико-методологічного підґрунтя державної молодіжної політики, оскільки застосовують підходи та принципи, які розвиваються в суміжних з державним управлінням науках, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про такий суспільний феномен, як молодь. Як справедливо зазначає В. Головенько, зважаючи на те що від стану соціалізації молоді значною мірою пов'язано як сьогодення, так і майбутнє будь-якої країни, стає зрозумілим, чому з розвитком у держави й суспільства загалом формуються функції, спрямовані безпосередньо на сприяння соціальному становленню й розвитку молодого покоління. Тобто чому на певному етапі свого розвитку вони починають виконувати специфічну функцію, яку прийнято називати «молодіжна політика» [4].

Мета статті – розглянути питання формування та розвитку